

CHEKKA HUDUDLARDA KICHIK BIZNESNI RIVOJLANTIRISHNING TASHKILIY-IQTISODIY MEXANIZMLARINI TAKOMILLASHTIRISH (FARG'ONA VILOYATI MISOLIDA)

Qo'qon universiteti.

Muallif: Nazirov Xusanjon Saydullaxon o'g'li

Email: xnazirov910@gmail.com

Annotatsiya. *Annotatsiya: Ushbu maqolada Farg'ona viloyati misolida chekka hududlarda kichik biznesni rivojlantirishning tashkiliy-iqtisodiy mexanizmlarini takomillashtirish masalalari chuqur ilmiy tahlil qilingan. Mavzuning nazariy-uslubiy asoslari mahalliy va xorijiy tadqiqotchilarning ishlari misolida yoritilib, viloyatning ijtimoiy-iqtisodiy salohiyati rasmiy statistik ma'lumotlar asosida baholangan. Kichik biznesni qo'llab-quvvatlashning institutsional, moliyaviy va infratuzilmaviy mexanizmlari tizimli tarzda ko'rib chiqilib, ularning samaradorligini oshirish yuzasidan ilmiy asoslangan takliflar ishlab chiqilgan.*

Kalit so'zlar: *Kalit so'zlar: Kichik biznes, tashkiliy-iqtisodiy mexanizm, chekka hududlar, Farg'ona viloyati, institutsional yondashuv, moliya-kredit mexanizmi, kichik sanoat zonasi, klasterlashtirish, hududiy rivojlantirish, tadbirkorlik muhiti.*

Аннотация. *Аннотация: В данной статье на примере Ферганской области проведен глубокий научный анализ вопросов совершенствования организационно-экономических механизмов развития малого бизнеса в отдаленных регионах. Раскрыты теоретико-методологические основы темы на примере работ отечественных и зарубежных исследователей, дана оценка социально-экономического потенциала области на основе официальных статистических данных. Системно рассмотрены институциональные, финансовые и инфраструктурные механизмы поддержки малого бизнеса,*

разработаны научно обоснованные предложения по повышению их эффективности.

Ключевые слова: Ключевые слова: Малый бизнес, организационно-экономический механизм, отдаленные регионы, Ферганская область, институциональный подход, финансово-кредитный механизм, малая промышленная зона, кластеризация, региональное развитие, предпринимательская среда.

Abstract. Abstract: This article presents an in-depth scientific analysis of improving the organizational and economic mechanisms for small business development in remote regions, using the Fergana region as a case study. The theoretical and methodological foundations of the topic are examined through the works of domestic and foreign researchers, and the region's socio-economic potential is assessed based on official statistical data. The institutional, financial, and infrastructural mechanisms supporting small business are systematically reviewed, and scientifically grounded proposals for improving their effectiveness are developed.

Keywords: Keywords: Small business, organizational-economic mechanism, remote regions, Fergana region, institutional approach, financial and credit mechanism, small industrial zone, clustering, regional development, business environment.

KIRISH

Kichik biznes va xususiy tadbirkorlik hududiy iqtisodiy faollikni oshirish, yangi ish o'rinlari yaratish va aholi daromadlarini ko'paytirishning muhim omillaridan biridir. Ayniqsa, iqtisodiy markazlardan uzoq joylashgan hududlarda kichik biznesning rivojlanishi mahalliy resurslardan samarali foydalanish va bandlikni ta'minlash bilan bevosita bog'liq. Shu sababli hududlarning o'ziga xos sharoitlarini hisobga oladigan tashkiliy-iqtisodiy mexanizmlarni shakllantirish dolzarb masalalardan biri hisoblanadi.

Farg‘ona viloyati aholi zichligi, mehnat resurslarining salmoqli ekani, sanoat va qishloq xo‘jaligining ko‘p tarmoqliligi bilan ajralib turadi. Biroq viloyatning barcha tumanlarida tadbirkorlik uchun mavjud sharoit bir xil emas. Transport-logistika imkoniyatlari, ishlab chiqarish infratuzilmasi, moliyaviy resurslardan foydalanish va bozor infratuzilmasidagi farqlar ayrim hududlarda kichik biznesning rivojlanish sur‘atlariga ta‘sir ko‘rsatadi. Mazkur holat chekka hududlar uchun alohida yondashuv zarurligini ko‘rsatadi.

Tadqiqotning maqsadi Farg‘ona viloyati misolida chekka hududlarda kichik biznesni rivojlantirishga ta‘sir etuvchi tashkiliy va iqtisodiy omillarni aniqlash hamda ularni takomillashtirish bo‘yicha amaliy takliflar ishlab chiqishdan iborat.

MAVZUNING ILMIY-NAZARIY O‘RGANILGANLIK DARAJASI

Kichik biznesni boshqarishning tashkiliy-iqtisodiy mexanizmlari muammosi jahon iqtisodiy fikri tarixida uzoq vaqtdan buyon dolzarb bo‘lib kelgan. Amerikalik menejment nazariyotchisi Piter Druker o‘zining boshqaruv amaliyotiga bag‘ishlangan fundamental asarida tashkilotning samaradorligi uning ichki tuzilmasi va boshqaruv tizimining bozor sharoitlariga qanchalik moslashganligiga bog‘liqligini asoslab bergan edi. Genri Mintsberg esa tashkiliy tuzilmalarning turli shakllari va ularning kichik korxonalar faoliyatiga ta‘sirini o‘rganib, moslashuvchan tashkiliy tuzilmalarning kichik biznes uchun ustuvor ahamiyatga ega ekanligini ko‘rsatgan. Mahalliy iqtisodchilar orasida ham bu masala faol o‘rganilmoqda. Xususan, A.Aminov o‘zining so‘nggi tadqiqotida tadbirkorlik subyektlarida boshqaruvning tashkiliy-iqtisodiy mexanizmini takomillashtirish masalalarini ko‘rib chiqib, raqamli boshqaruv usullari va innovatsion yondashuvlarning korxonalar raqobatbardoshligini oshirishdagi rolini alohida ta‘kidlaydi. Sh.Xatamova tadqiqotida iqtisodiyotni erkinlashtirish sharoitida kichik biznesni boshqarishning tashkiliy mexanizmini takomillashtirish masalasi ko‘rib chiqilib, O‘zbekistonda kichik biznes va xususiy tadbirkorlik faoliyatini tashkil etish va boshqarish tizimidagi muammolar hamda ularni bartaraf etish yo‘llari tahlil qilingan. H.Xakimov esa kichik biznes subyektlarini rivojlantirishning moliya-kredit

mexanizmini takomillashtirish mavzusidagi ishida mamlakat iqtisodiyotida kichik biznesning yalpi ichki mahsulotni shakllantirishdagi hissasi va yangi ish o‘rinlari yaratishdagi ahamiyatini statistik ma’lumotlar asosida yoritib, xorijiy tajriba bilan qiyosiy tahlil natijasida moliyalashtirish mexanizmlarini takomillashtirish bo‘yicha ilmiy asoslangan tavsiyalar ishlab chiqqan.

Institutsional iqtisodiyot nazariyasi nuqtayi nazaridan qaraganda, Duglas Nortning fikricha, iqtisodiy o‘sish sur‘ati ko‘p jihatdan jamiyatda shakllangan “oyin qoidalari”, ya’ni rasmiy va norasmiy institutlarning sifati hamda ular o‘rtasidagi muvofiqlikka bog‘liq. Jozef Shumpeter esa tadbirkorni iqtisodiy taraqqiyotning asosiy harakatlantiruvchi kuchi sifatida ta’riflab, kichik biznesning innovatsion salohiyati aynan qulay institutsional muhitda to‘liq namoyon bo‘lishini ko‘rsatgan. Ushbu ikki nazariya birgalikda kichik biznesni qo‘llab-quvvatlash mexanizmlarini nafaqat alohida chora-tadbirlar, balki bir-biriga bog‘liq yaxlit tizim sifatida ko‘rib chiqish zarurligini asoslaydi. Shunga qaramay, ilmiy adabiyotlar tahlili shuni ko‘rsatadiki, mavjud tadqiqotlarning aksariyati kichik biznesni rivojlantirish masalasini umumrespublika miqyosida yoki ayrim tarmoqlar (moliya, sog‘liqni saqlash, qurilish materiallari, turizm) kesimida o‘rganishga qaratilgan bo‘lib, aynan Farg‘ona kabi yer resursi cheklangan, ammo mehnat salohiyati yuqori bo‘lgan zich hududlarning o‘ziga xos xususiyatlarini hisobga olgan holda tashkiliy-iqtisodiy mexanizmlarni takomillashtirish masalasi hali yetarlicha yoritilmagan. Bu esa mazkur tadqiqotning ilmiy yangiligini belgilaydi.

TADQIQOT METODOLOGIYASI

Tadqiqotda tizimli yondashuv, qiyosiy tahlil, statistik guruhlash, umumlashtirish va mantiqiy tahlil usullaridan foydalanildi. Tahlil uchun Farg‘ona viloyati statistika boshqarmasining 2024-2026-yillarda e’lon qilingan ma’lumotlari, O‘zbekiston Respublikasining normativ-huquqiy hujjatlari hamda mahalliy va xorijiy ilmiy adabiyotlar asos qilib olindi. Statistik ko‘rsatkichlar kichik biznesning yalpi hududiy mahsulot, sanoat, xizmatlar va boshqa iqtisodiy faoliyat turlaridagi o‘rnini baholash uchun qo‘llanildi.

TADQIQOTNING ILMIY YANGILIGI

Tadqiqotning ilmiy yangiligi Farg'ona viloyatining chekka hududlari sharoitida kichik biznesni qo'llab-quvvatlash mexanizmlarini yagona tizim sifatida ko'rib chiqish, bunda moliyaviy qo'llab-quvvatlashni infratuzilmaviy, institutsional va raqamli choralar bilan o'zaro bog'lash taklif etilganidadir. Shuningdek, tumanlarning mavjud resurs salohiyatiga mos ixtisoslashuvini kuchaytirish va mahalliy qiymat zanjirlarini rivojlantirish yo'nalishlari asoslab berildi.

FARG'ONA VILOYATINING IJTIMOIIY-IQTISODIY SALOHIYATI

Farg'ona viloyati iqtisodiyotida kichik biznesning ulushi yuqori. Farg'ona viloyati statistika boshqarmasining ma'lumotlariga ko'ra, 2025-yil yakunlari bo'yicha kichik tadbirkorlik subyektlari tomonidan yaratilgan yalpi qo'shilgan qiymat hajmi 79 566,8 mlrd so'mni tashkil etib, uning YAHMdagi ulushi 73,0 foizga teng bo'lgan. 2024-yilda mazkur ulush 74,0 foizni tashkil etgan. Bu ko'rsatkich kichik biznes viloyat iqtisodiy faolligining muhim tayanchi bo'lib qolayotganini ko'rsatadi.

Sanoat yo'nalishida ham kichik biznesning salmog'i sezilarli. 2025-yil yanvar–avgust oylarida kichik tadbirkorlik subyektlari tomonidan 15 224,4 mlrd so'mlik sanoat mahsuloti ishlab chiqarilgan va bu umumiy sanoat ishlab chiqarishining 56,2 foizini tashkil qilgan. Xizmatlar sohasida esa 2025-yil yanvar–iyun oylarida kichik tadbirkorlikning xizmatlar hajmidagi ulushi 74,0 foizga yetgan. Mazkur ko'rsatkichlar kichik biznesning viloyat iqtisodiyotidagi rolini faqat savdo bilan cheklab bo'lmazligini, balki ishlab chiqarish va xizmatlar sohalarida ham uning imkoniyatlari keng ekanini ko'rsatadi.

Shu bilan birga, o'rtacha viloyat ko'rsatkichlari hududlar o'rtasidagi farqlarni to'liq aks ettirmaydi. Chekka tumanlarda transport, ishlab chiqarish va moliyaviy infratuzilmaning yetarli darajada rivojlanmaganligi tadbirkorlik xarajatlarini oshirishi mumkin. Shuning uchun hududiy siyosatda umumiy imtiyozlar bilan bir qatorda, tumanlarning iqtisodiy ixtisoslashuviga mos aniq choralarni ishlab chiqish maqsadga muvofiq.

XORIJIY TAJRIBA

Xorijiy tajriba shuni ko'rsatadiki, chekka hududlarda kichik biznesni rivojlantirish faqat kredit ajratish bilan cheklanmaydi. Hududiy infratuzilma, maslahat xizmatlari, biznesni o'qitish, kooperatsiya va bozorga chiqish imkoniyatlari birgalikda qo'llab-quvvatlanganda natija barqarorroq bo'ladi. Xitoy tajribasida hududiy ixtisoslashuv va ishlab chiqarish zanjirlarini shakllantirish, Turkiyada esa kichik va o'rta biznes uchun moliyaviy hamda maslahat xizmatlarini birlashtirgan institutsional yondashuv muhim o'rin tutadi.

Mazkur tajribani Farg'ona sharoitiga to'liq ko'chirish emas, balki mahalliy sharoitga moslashtirish zarur. Masalan, ayrim tumanlarda meva-sabzavotni qayta ishlash, boshqalarida hunarmandchilik, yengil sanoat, xizmatlar yoki logistika yo'nalishlarini rivojlantirish orqali hududiy ixtisoslashuvni kuchaytirish mumkin.

MAVJUD MUAMMOLAR, NATIJALAR VA TAKLIFLAR

Tahlil natijalari Farg'ona viloyatining chekka hududlarida kichik biznes rivojiga ta'sir qiluvchi bir nechta muhim omillar mavjudligini ko'rsatdi.

Birinchidan, infratuzilma bilan bog'liq tafovutlar mavjud. Yo'l, logistika, elektr ta'minoti va ishlab chiqarish maydonlarining holati tadbirkorlik faoliyatining xarajatlariga bevosita ta'sir qiladi. Ayniqsa, xomashyoni olib kelish va tayyor mahsulotni bozorga chiqarish xarajatlarining yuqoriligi kichik korxonalar raqobatbardoshligini pasaytirishi mumkin.

Ikkinchidan, moliyaviy resurslardan foydalanish imkoniyati yangi tashkil etilgan biznes uchun hamon muhim masala bo'lib qolmoqda. Kredit olishda garov ta'minoti, moliyaviy hisobot yuritish va biznes-reja tayyorlash kabi talablar tajribasi kam tadbirkorlar uchun qo'shimcha to'siq bo'lishi mumkin.

Uchinchidan, qo'llab-quvvatlash choralarining turli tashkilotlar o'rtasida muvofiqlashtirilishi yetarli darajada tizimli bo'lmasa, tadbirkor mavjud imkoniyatlar haqida to'liq ma'lumot ololmaydi. Shu sababli moliyaviy, maslahat va infratuzilmaviy xizmatlarni bir nuqtada birlashtirish amaliy jihatdan foydali bo'ladi.

To'rtinchidan, raqamli savdo, onlayn marketing va elektron to'lov vositalaridan foydalanish ko'nikmalarini kengaytirish zarur. Bu, ayniqsa, mahalliy bozor bilan cheklanib qolayotgan kichik biznes subyektlari uchun muhim.

Natijalar va takliflar

Aniqlangan muammolardan kelib chiqib, Farg'ona viloyatining chekka hududlarida kichik biznesni rivojlantirish uchun quyidagi yo'nalishlarni taklif etish mumkin:

1. Kichik sanoat zonalarini hududlarning resurs salohiyatiga mos ravishda rivojlantirish. Har bir hududda umumiy yondashuvdan ko'ra, mavjud xomashyo, mehnat resurslari va bozor imkoniyatlarini hisobga olgan ixtisoslashuvni kuchaytirish maqsadga muvofiq.

2. Moliyaviy xizmatlarning hududiy qamrovini kengaytirish. Kredit va kafillik mexanizmlarini kichik shaharcha hamda qishloq hududlariga yaqinlashtirish, yangi biznes subyektlari uchun maslahat xizmatlarini kuchaytirish zarur.

3. Mahalliy qiymat zanjirlarini shakllantirish. Fermer xo'jaliklari, qayta ishlash korxonalari, logistika xizmatlari va savdo tashkilotlarini o'zaro bog'lash orqali xomashyoni hududning o'zida chuqurroq qayta ishlash imkoniyatlarini kengaytirish mumkin.

4. "Yagona darcha" tamoyili asosida biznesni qo'llab-quvvatlash xizmatlarini kuchaytirish. Tadbirkor ro'yxatdan o'tish, moliyalashtirish, soliq, huquqiy maslahat va eksport masalalari bo'yicha zarur ma'lumotlarni bir tizim orqali olishi lozim.

5. Raqamli tadbirkorlikni rivojlantirish. Kichik biznes vakillari uchun elektron savdo, raqamli marketing, moliyaviy savodxonlik va eksport platformalaridan foydalanish bo'yicha qisqa amaliy kurslarni tashkil etish foydali.

Mazkur takliflarning umumiy jihati shundaki, ular kichik biznesni alohida imtiyozlar orqali emas, balki moliya, infratuzilma, institutsional muhit, bilim va bozor imkoniyatlarini birlashtirgan tizim orqali rivojlantirishga qaratilgan.

XULOSA

Farg‘ona viloyati misolida olib borilgan tahlil kichik biznes hududiy iqtisodiy faollikning asosiy omillaridan biri ekanini ko‘rsatdi. 2025-yil yakunida kichik tadbirkorlikning YAHMdagi ulushi 73,0 foizni tashkil etgani, sanoat va xizmatlar sohalarida ham uning salmog‘i yuqori ekani mazkur sektorning hududiy iqtisodiyotdagi o‘rnini tasdiqlaydi.

Biroq viloyat ichidagi hududiy tafovutlar kichik biznesni qo‘llab-quvvatlash siyosatini differensial yondashuv asosida tashkil etishni talab qiladi. Chekka hududlarda infratuzilma, moliyalashtirish, maslahat xizmatlari, raqamli ko‘nikmalar va bozorga chiqish imkoniyatlari bir-biridan uzilgan holda emas, o‘zaro bog‘liq tizim sifatida rivojlantirilishi kerak.

Tadqiqot natijasida kichik sanoat zonalarini mahalliy ixtisoslashuv asosida rivojlantirish, moliyaviy xizmatlarni hududlarga yaqinlashtirish, qiymat zanjirlarini shakllantirish, biznesni qo‘llab-quvvatlash xizmatlarini raqamlashtirish hamda tadbirkorlarning raqamli ko‘nikmalarini oshirish ustuvor yo‘nalishlar sifatida belgilandi. Ushbu choralar izchil amalga oshirilsa, Farg‘ona viloyatining chekka hududlarida yangi biznes subyektlari tashkil etilishi, bandlik kengayishi va mahalliy resurslardan foydalanish samaradorligi oshishi uchun sharoit yaratiladi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR

1. O‘zbekiston Respublikasining “Tadbirkorlik faoliyati erkinligining kafolatlari to‘g‘risida”gi Qonuni. O‘RQ-328-son, 02.05.2012. // Qonunchilik ma’lumotlari milliy bazasi.
2. O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining “Kichik biznesni rivojlantirishni moliyaviy va institutsional qo‘llab-quvvatlash chora-tadbirlari to‘g‘risida”gi qarori. 14.09.2023.
3. Aminov A. Tadbirkorlik subyektlarida boshqaruvning tashkiliy-iqtisodiy mexanizmlarini samarali rivojlantirish yo‘nalishlari // Yosh olimlar. 2026. №4(59). B. 57-59.
4. Xatamova Sh.B. Iqtisodiyotni erkinlashtirish sharoitida kichik biznesni boshqarish tashkiliy mexanizmini takomillashtirish. Toshkent, 2022.

5. Xakimov H. O'zbekistonda kichik biznes subyektlarini rivojlantirishning moliya-kredit mexanizmini takomillashtirish. Termiz, 2025.
6. North D.C. Institutions, Institutional Change and Economic Performance. Cambridge: Cambridge University Press, 1990.
7. Schumpeter J.A. The Theory of Economic Development. Cambridge, MA: Harvard University Press, 1934.
8. Farg'ona viloyati statistika boshqarmasi. Farg'ona viloyatida yalpi hududiy mahsulot. 2025-yil yanvar-dekabr. 2026.
9. Farg'ona viloyati statistika boshqarmasi. Farg'ona viloyatida sanoat ishlab chiqarishi. 2025-yil yanvar–avgust. 2025.
10. Farg'ona viloyati statistika boshqarmasi. Kichik tadbirkorlik subyektlari tomonidan amalga oshirilgan xizmatlar faoliyati. 2025-yil yanvar–iyun. 2025.
11. Farg'ona viloyati hududida kichik va o'rta biznesni rivojlantirish bo'yicha xorijiy tajriba tahlili: Xitoy va Turkiya misolida. Toshkent davlat iqtisodiyot universiteti, 2025.